

Безуглий Т.Д.

**Науковий керівник: Подільчак О.М. к.ю.н., доц.,
доцент кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет,
м. Київ**

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні питання правоохоронної діяльності набуває особливої важливості в умовах воєнного стану, оскільки значна частина протиправної діяльності здійснюється на непідконтрольній державі території, а також стосуються не лише боротьби з традиційними злочинами, а й забезпеченням національної безпеки та оборонного потенціалу держави.

Науковці і практики вказують, що в умовах правового режиму воєнного стану виникли нові проблеми кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру [1]. З'явилися нові види кримінальних дій, як-от, колабораційні злочини. Це вплинуло на зміну умов їх ідентифікації та методів збору, оцінки доказів. Усе вищезазначене підкреслює важливість вивчення питань щодо кваліфікації та розслідування злочинів під час війни.

Кваліфікація кримінального правопорушення полягає в юридичній оцінці того чи іншого суспільно-небезпечного діяння, та визначенні тієї кримінально-правової норми, яка передбачає встановлення покарання за вчинення особою цього діяння [2, с. 468]. Цей процес передбачає встановлення фактичних обставин справи, вибір відповідної норми кримінального закону та оформлення результатів у процесуальному акті. Це чутлива та точна робота, яка вимагає професіоналізму в мирний час, але воєнні умови ускладнюють ситуацію. У 2022-2025 роках, наприклад, були внесені поправки до КК України з метою обмежити співпрацю, допомогу державі-агресору та запровадити розширену відповідальність за порушення законів і звичаїв війни [3].

Також існує практична проблема кваліфікації та призначення покарання за вчинення «традиційних» злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Наприклад, якщо дія скоєна з наміром допомогти ворогу, суд враховуватиме, що правопорушення вчинено з обтяжуючими обставинами, оскільки законодавець передбачив універсальний механізм посилення відповідальності за будь-які злочинні діяння, що вчиняються в цей екстраординарний період [1, с. 92]. Науковці зазначають, що кримінальні провадження щодо воєнних злочинів, не рідко містять кваліфікацію не тільки за ст. 438 КК України, а й додатково за ст. 127 «Катування», ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», ст. 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», ст. 125 «Умисне легке тілесне ушкодження», ст. 373 «Примушування давати показання» та іншими [4, с. 174], хоча ці діяння охоплюються поняттям «порушення законів та звичаїв війни» і мають кваліфікуватися лише за ст. 438 КК України «Воєнні злочини», і не можуть водночас кваліфікуватися за статтями про пограбування, погрозу вбивством, торгівлю людьми, катування чи умисне вбивство.

Варто відзначити, що суб'єктивна сторона злочину також повинна бути доведеною. Це означає, що намір співпраці з державою-агресором повинен бути доведений у колабораційних діях. Можна припустити, що в окремих випадках особа діяла під примусом або без сформованого наміру. Проте вирішальне значення має аналіз причинно-наслідкового ланцюга подій, і саме це часто ускладнює для судів встановлення, чи був вчинок справді добровільним.

Будь-яка спроба розв'язати подібну ситуацією також повинна враховувати питання колізій між національними законами та міжнародними нормами. Україна, як і інші країни, зобов'язана дотримуватися стандартів міжнародного гуманітарного права. Іноді це створює проблеми щодо кваліфікації міжнародних злочинів.

Проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень у період воєнного стану має свої особливості, які відрізняють його від звичайної досудової кримінальної процедури. По-перше, доступ до місця злочину значно ускладнюється. Території потрапляють

під обстріли або є тимчасово окупованими, що не дає змоги вчасно проводити огляди, вилучати речові докази та проводити експертні дослідження. Це означає, що накладені на процедуру обмеження мають залишати місце для акту дій на свій розсуд, щоб досягти справедливого результату. Це потребуватиме гнучких процесуальних правил, не в останню чергу щодо документальних доказів. По-друге, значення цифрових доказів значно зросло. Фотографії та відео з відкритих джерел, записи з БПЛА та супутникові зображення є частиною доказової бази. Але вони мають бути процесуально легітимізовані для використання. По-третє, свідки часто перебувають за кордоном або евакуйовані, що ускладнює допити. Відповідь на цю проблему полягає в використанні віддалених технологій (Zoom, Skype, можливість відеоконференції з іншим судом). По-четверте, важливість міжнародної співпраці зростає. Українські правові інституції працюють у співпраці з Міжнародним кримінальним судом, Євроюстом і Консультативною місією ЄС в Україні для документування воєнних злочинів та створення доказової бази, яка може бути використана для міжнародного суду.

Сьогодні ми бачимо аналогічні обговорення в галузі воєнних злочинів, для кваліфікації яких необхідна наявність контекстуальних елементів: факт збройного конфлікту, вчинення злочину у зв'язку з цим конфліктом тощо.

Представлені проблеми вказують на необхідність подальшого вдосконалення кримінального законодавства України. Науковці пропонують деякі напрями: уточнення складу кримінальних правопорушень, вчинених у період воєнного стану, щоб уникнути множинності тлумачень; підготовка методичних рекомендацій для слідчих та прокурорів щодо кваліфікації злочинів, скоєних під час воєнного стану; удосконалення механізмів процесуальної легалізації цифрових доказів; встановлення єдиної доказової бази щодо злочинів, які можна використовувати як вітчизняними, так і зарубіжними правоохоронними органами, навіть міжнародними; активізація вирішення усіх юридичних питань щодо притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні злочини [1, 2].

Отже, проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень під час воєнного стану є вкрай актуальним явищем. Вони включають як теоретичні питання (правові суперечки, аналіз складу злочину), так і практичні (збір доказів, доступ до місця злочину, робота зі свідками). Рішення цих проблем може бути знайдено лише через співпрацю правоохоронних органів, вчених та міжнародних партнерів. Напрацювання науковців і практиків стануть важливою базою для подальшого використання досвіду українського кримінального права та практики правоохоронних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Подоляка А., Курбатова О., Крютченко М. Розслідування кримінальних правопорушень, вчинених військовослужбовцями: виклики воєнного стану та шляхи адаптації кримінального процесу. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки. Випуск 2 (74), 2025. С. 89-97.
2. Коломієць Н., Лухіна Є. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. С. 466-470. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.80>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
4. Корунц У.З. Розслідування міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів росії в Україні. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Юридичні науки. 2023. Т. 34 (73), № 2. С. 117–122.